NUMELE DE FAMILIE *LUPU* ŞI *URSU*: DE LA APELATIVE ZOOMORFE LA ANTROPONIME MOŞTENITE

THE SURNAMES *LUPU* AND *URSU*: FROM ZOOMORPHIC APPELLATIONS TO INHERITED ANTHROPONYMS

CZU: 81`373.232 **https://doi.org/10.59295/spd2025u.29**

Viorica RĂILEANU
ORCID: 0000-0001-7855-3412
E-mail: viorica.razvant@gmail.com
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract*. The study traces the evolution of Romanian anthroponymy through the prism of names inspired by native fauna. Names such as* Lupu*,* Ursu*, initially circulated as first names and later became family names. In popular beliefs, the attribution of "wild" or "ugly" names to children, especially in cases of illness, had an apotropaic purpose – protection against evil spirits.* Lupu *and* Ursu *have a special status in the Geto-Dacian tradition, being considered symbols of strength and vitality. The practice of the double name – one Christian and one with a protective function – reflects a syncretism between archaic traditions and the Christian religion. Medieval documents attest to numerous variants of these names, such as* Lupul*,* Lupaşcu*,* Ursan *or* Ursachi*, demonstrating their continuity and adaptability over time.*

Keywords*: anthroponymy, apotropaic name, fauna, first name, last name.*

Numele de referință din fauna și flora locului „nume rustice (...) ale căror începuturi datează din epoca romană: Ariciu, Căprioara, Cerbu, Corbu, Cucu, Fluture, Iepure, Lăstun, Lupu, Păun, Șarpe, Șoimu, Sturzu, Ursu, Vulpe, Brad, Brînduș, Brînduța, Brebenel, Bujor, Busuioc, Floare, Garoafă, Leuștean, Paltin, Secară, Trandafir (...) etc.” [1, p. 298] sunt cele mai vechi în antroponimie. Multe dintre aceste nume „au circulat ca prenume până în sec. XIV-XV, în paralel cu cele creştine, calendaristice (Andrei, Dumitru, Gheorghe, Ion, Ștefan, Vasile etc.). Apoi, prin intermediul patronimului (al numelui tatălui), ele au trecut în nume de familie.” [2, p. 214].

Un obicei străvechi, întâlnit nu doar în spațiul românesc, ci și în multe alte culturi, era „de a se atribui copilului, la naștere sau în caz de boală, un nume totemic și înfricoșător (…)” [3, p. 315]. În credințele populare, se considera că dacă un copil primește un nume „urât”, „neobișnuit” sau „sălbatic”, atunci e mai greu de remarcat de forțele malefice. Acest obicei este o reflectare a mentalității arhaice, profund legată de natură, spiritualitate și supraviețuire. „Două sunt numele care trec din sfera faunei carpatice în onomastica masculină românească: „Lupu” și „Ursu”. Restul sunt supranume (porecle) și nu au regimul de excepție al acestora care indică un traiect vechi către cultul celor două sălbăticiuni” [4, p. 58]. Or, lupii, alături de urși, ca ființe cu valori supranaturale, au ocupat un

loc aparte în tradiția geto-dacică și mai târziu în folclorul românesc. Pe post de nume, aveau un caracter apotropaic – adică erau menite să alunge spiritele rele, bolile sau ghinionul – și se atribuia la botez sau pe parcursul vieții, în anumite împrejurări.

„În numeroase sate româneşti transferul vitalităţii unor animale sălbatice se efectua, până la începutul sec. al XX-lea, (...) prin schimbarea numelui copilului bolnav şi acordarea altor nume, în general *Lupu* şi *Ursu*, după alt ritual decât cel creştin, de către altă persoană decât preotul şi în altă împrejurare decât biserica” [5, p. 94]. Acest fenomen este bine documentat în literatura de etnografie și folclor. „Obiceiulu de a ave doue numiri unulu din botezu, altulu adaosu pe urmă din motive superstiţiose, esistă şi astăzi în poporulu românu. Când ună copilă zace de o bolă grea şi îndelungată, mal alesu însoţită de spasmuri, mamele schimbă numele bolnavului, credzendu că prin acesta aru ascunde orecum copilulu de spiritulu celu reu, carele, după credinţa loru, produce bola. Cu modulu acesta copilulu remâne în totă viaţa cu două nume, unulu celu din botezu, altulu celu superstiţiosu” [6, p. 225]. Acest tertip antroponimic reprezenta o forma de „păcălire”, de „derutare” a duhurilor rele, a bolilor și chiar a morții, având menirea să protejeze, în mod magic, copiii. În acest fel, numele de veche tradiție românească *Lupu*, *Ursu*[1], considerate simboluri ale forței și sănătății, au avut o mare răspândire ca prenume. „Dacă la popoarele romanice s-o fi păstrat numele precreştin *Lup*, pus în legătură cu caracteristicile animalului respectiv, după creştinare, peste el s-a suprapus prenumele creştin, calendaristic *Lup(u)*. De aceea la români prenumele *Lupu*, cu diferite forme şi variante, atestat începând cu sec. al XIV-lea, deci din primele documente scrise, s-a menţinut în circulaţie ca prenume (nume de botez) până la sfârșitul sec. al XIX-lea” [7].

În documentele moldovenești, prima atestare a prenumelui *Lupu* apare la 1586. Pentru prenumele *Ursu*, prima atestare este la 1496 [2, p. 267].

În decursul secolelor XV-XVIII, în documentele basarabene, sunt frecvent atestate unele forme și variante pentru **Lupu**: *Lupşe*, *Lupşa*, slugă domnească, apare la 1423 [7], *Lupe*, *Lupea* (1525) *Lupa*, masculin şi feminin, *Lupul* (1546), *Lupaşcu* (1587), *Lupan* (1603) etc. La fel, documentele atestă şi o serie de forme pentru **Ursu**: „*Ursea*, fiul Solomiei (1578), *Ursie* cel bătrân din Movilău pe Răut (1608), *Ursu* (*Urse*), fiul lui Ifrim vistier (1621), *Ursan*, pitar (1621), *Ursachi*, vel vameş (1705) etc. A circulat şi prenumele feminin *Ursa*” [2, p. 267-268].

În Ținutul Orhei-Lăpușna, conform *Recensământului populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, prenumele *Lupu(l),* cu anumite forme și derivate, este atestat în mai multe localități: **Lupul**, ciubotar, în Puțintei; **Lupul** Irimie, mazil, și **Lupa**, femeie săracă, în Hulboca; **Lupu** zăt Motricală, în Țibirica; **Lupașcu** Corbul, volintir, în Bogzăști; **Lupașco**, rotar, volintir, în Verejeni; **Lupul** sân Neculai, ruptaș, în Lozova; **Lupu**, scripcar, în Târgul Chișinău; **Lupu**, tălmaci, în Înovăț; **Lupa**, săracă, în Rusăști [8, p. 401, 401, 402, 409, 410, 429, 435, 435, 454] etc. În *Recensământul populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774,* în același ținut, este atestat și pre-

[1] Astăzi este atestată doar o singură persoană care poartă acest prenume.

numele *Ursu(l)*, având și unele derivate: **Ursul** Reciul, în Dișcova; **Ursachi** brat Petrii, în Telenești; **Ursache** Tudose, în Furceni; **Ursul**, în Işnovăț; **Ursachi** Luncaș, în Zgheroaia [8, p. 401, 408, 417, 435, 442] etc. Sufixul antroponimic compus, de origine slavă, *-aşcu/-aşco* din derivatele *Lupaşcu*/*Lupaşco*, imprimă prenumelui un sens dezmierdător. Același sens se atestă și în derivatele *Ursache*/*Ursachi*, format cu sufixul de origine neogreacă *-ache/-achi*, foarte productiv în Moldova în secolul al XVI-lea.

Odată intrate în sistemul denominativ, prenumele *Lupu*, *Ursu* se perpetuau antroponimic pe linie genealogică, pierzându-și treptat unele dintre sensurile superstițioase inițiale, având statut de supranume: Ilii sân **Lupu** și Maftei sân **Lupul**, în Vălcineț; Ioniță **Lupul**, în Ghețeoani; Gavril **Lupaşcu** și Neculaiu **Lupaşco**, în Cojușna; Istrate **Lupaşco**, volintir, în Târgul Chișinău; Grigoraș **Lupoiu**, în Nisporeni; Vasâle sân **Lupan**, volintir cu ostavcă, în Sămășcani [8, p. 424, 427, 431, 434, 449, 467] etc.; dar și Antohii sin **Ursul**, în Hirova; Andrei a **Ursului** și Simion sân **Ursul**, în Hirova; Antohi sin **Ursul**, în Ghiliceni; Ioniţă **Ursul**, în Hirişeni; Ioniţă **Ursachi**, în Teleneşti; Antohi cumnat **Ursului**, în Vălcineț; Toderaşco **Ursachi** şi Andrei **Ursachi**, în Peresecina; Ion **Ursachi**, ruptaș, în Oneşti; Chiriac sân **Ursul**, în Zgheroaia; Niță sân **Ursul**, în Văsâieni; Moisei sân **Ursul**, în Dubăsari; Iacob **Ursachi**, în Jora de Sus; Sâmion sân **Ursul**, în Stodolna; Vasâle **Ursachi**, în Curleni [8, p. 405, 406, 406, 407, 408, 425, 436, 438, 442, 454, 457, 462, 462, 469) etc.

De la *Lupu* s-a format andronimul[2] **Lupoae**, atestat în Târgul Chișinău: Hagiu zet **Lupoae** [8, p. 434], iar de la *Ursu* – **Ursoai**, atestat la 1774, în Vorniceni: Arhiri a **Ursoai** [8, p. 429] etc.

De la prenumele *Lupu*, *Ursu* s-au format „actualele nume de familie Lupu, Ursu” [10, p. 65], dar și o serie de derivate. Or, formarea numelor de familie, descendente din prenumele *Lupu*, este un model destul de reprezentativ astăzi. Seria antroponimică conţine, în special, nume simple *Lup, Lupa, Lupu, Lupul/Lupol*, nume derivate *Lupac, Lupacesco, Lupacescu, Lupacevschi, Lupaci, Lupan, Lupanciuc, Lupancu, Lupanov(a), Lupanschi, Lupashko, Lupaşca, Lupaşciuc, Lupaşco, Lupaşcu, Lupăcescu, Lupcan, Lupea, Lupeac, Lupeca, Lupei, Lupeica, Lupeico, Lupenco, Lupesco, Lupescu, Lupeş, Lupia, Lupica, Lupică, Lupicova, Lupina, Lupoi, Lupolciuc, Lupolov(a), Lupov(a), Lupşa, Lupşanschi, Lupşe, Lupulciuc, Lupuleac, Lupulenco, Lupulov(a), Lupuşin, Lupuşor, Lupuşoru* etc. și nume compuse *Alupei, Alupi, Alupii, Alupoe, Alupoi, Alupului, Moşolupa, Moşulupa* etc. Numărul de derivate cu sufixe antroponimice predomină familia onomastică a numelui *Lupu*.

„Marea diversitate, precum şi vitalitatea acestor nume, se explică prin interferenţa tradiţiei antroponimice a numelui personal *Lupus*, răspândit în antroponimia creştină ca nume de sfânt, cu cea a supranumelui de provenienţă lexicală, până la imposibilitatea de a preciza caracterul delexical sau deantroponimic al diferitelor forme” [11, p. 88].

[2] ume după soţ, format cu sufixul *-oaia*, scris, în mod obișnuit, *-oaie/-oae/-oai* [9, p. 42].

Numele de familie *Lupu* este purtat astăzi de 5243[3] de persoane, *Lupul* – 7, *Lupa* – 6. Dintre derivate, cu o frecvența mai mare sunt înregistrate numele de familie *Lupaşcu,* purtat de 3041 de persoane, *Lupaşco* – 2268, *Lupan* – 1602, *Lupuşor* – 871 şi *Lupoi* – 192.

Numele *Lupu* este frecvent întâlnit și la popoarele romanice. Echivalentul său în italiană este *Lupo*, în franceză *Loup*, iar în spaniolă și portugheză mai frecvent se atestă formele derivate *López* și *Lopes*. La germanici, la fel ca şi la români, tema antroponimică a *lupului* era prezentă, adică exista obiceiul precreştin de atribuire la botez, în mod frecvent, a numelui *Wolf*[4]. Numele se atestă și la popoarele slave, având echivalentele *Волк/Вылк/Вовк,* iar la unguri – *Farcaş*. Unele dintre aceste nume sunt înregistrate în onomasticonul național cu diverse frecvențe: *Lopez* – 5 persoane; *Wolf* – 39; *Volc* – 265, *Vîlcu* – 1681, *Vâlcu* – 12, *Vovc* – 468; *Farcaș* – 98 etc.

Numărul numelor de familie formate de la prenumele *Ursu* e mult mai modest în comparație cu cel format de la *Lupu*. Atestăm, astfel, nume de familie simple *Ursa*, *Ursu*, *Ursul*, dar și nume derivate *Ursac*, *Ursache*, *Ursachi*, *Ursachia*, *Ursachie*, *Ursachii*, *Ursaciuc*, *Ursaki*, *Ursan*, *Ursataia*, *Ursate*, *Ursati*, *Ursatiev*, *Ursatii*, *Ursatîi*, *Ursăchilă*, *Urschi, Urschii, Urscaia, Ursenco*, *Ursescu, Ursoi, Ursov(a), Ursolenco, Ursuleac*, *Ursuleacov(a)*, *Ursulean*, *Ursulenco*, *Ursulencu*, *Ursulică*, *Ursulov(a)*, *Ursus* etc.

Cu o frecvență mai mare sunt înregistrate numele de familie *Ursu* – 12529 de persoane, *Ursachi* – 3597, *Ursan* – 820, *Ursul* – 816, *Ursachii* – 417, *Ursache* – 311, *Ursoi* – 310, *Ursuleac* – 270, *Ursatii* – 255, *Ursulenco* – 114, *Ursăchilă* – 79, *Ursa* – 61 etc.

Concluziile rezultate din toate aceste cercetări sunt convergente şi ne duc toate la convingerea că prenumele delexical *Lupu* și *Ursu,* având origini precreștine și semnificații apotropaice, ocupă un loc privilegiat în antroponimia românească. Asociate cu animale totemice din fauna autohtonă, aceste nume reflectă o mentalitate arhaică, în care forța și protecția magică erau proiectate asupra copiilor prin intermediul numelui. Practica atribuirii unor astfel de nume, mai ales în caz de boală gravă, urmărea „păcălirea" spiritelor malefice și salvarea copilului. În timp, *Lupu* și *Ursu* erau folosite atât ca prenume, cât și ca patronime. Astăzi sunt păstrate doar ca nume de familie, iar formele derivate precum *Lupaşcu*, *Lupan*, *Ursan*, *Ursachi* etc. indică o largă răspândire și adaptabilitate în spațiul românesc al numelor.

REFERINȚE

1. PUȘCARIU, S. *Limba română, vol. I, Privire generală*. București: Editura Minerva. 1976.

[3] Cifra reflectă o situație de moment, care se poate modifica sub influența diverșilor factori, precum tendințele demografice, migrația etc.

[4] *Adolf*, prenume masculin, augural și afectiv, de origine germanică, este un compus din elementele *adal* „nobil" și *wulf* „lup". Numele este format pe terenul mitologiei germanice, unde lupul este un animal sacru (ca și la vechii daci). Numele a fost preluat la noi din antroponimia apuseană și este purtat astăzi de 22 de persoane.

2. COSNICEANU, Maria. *Nume de familie (din perspectivă istorică).* Vol. III. Chișinău: Pontos, 2018. ISBN 978-9975-51-997-7.
3. EVSEEV, Ivan. *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească.* Timișoara: Amarcord, 1997. ISBN 973-9244-33-5.
4. BOERESCU, Dan-Silviu. *Istorii Secrete (Vol. 19). Întoarcerea lui Dracula.* București: Integral, 2018. ISBN 978-606-992-106-7.
5. GHINOIU, Ion. *Sărbători şi obiceiuri româneşti*. Bucureşti: EDITURA ELION, 2003. ISBN 973-8362-07.5S.
6. MARIAN, S. Fl. *Nascerea la români. Studiu etnograficu*. București, 1892.
7. COSNICEANU, Maria. Dicţionar de nume: Lupaşcu. În: *Timpul*, 4 martie 2012. Disponibil: https://timpul.md/articol/dictionar-de-nume-lupascu-31948.html. [Accesat 22.06.2025].
8. *Moldova în epoca feudalismului. Recensământul populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*. Vol. VII, partea II. Chișinău: Editura „Știința", 1975.
9. RĂILEANU, Viorica. Tipologia numelui de familie: semantică și structură. Chișinău: Editura UNU, 2022. ISBN 978-9975-3561-9-0.
10. IONESCU, Christian. *Mica enciclopedie onomastică*. Chișinău: Editura „Știința", 1993. ISBN 5-376-01658-7.
11. TOMESCU, Domniţa. Onomastică delexicală romanică şi românească. Numele de animale. În: *Limba română*, anul Anul LIX 2010, nr. 1, p. 79-98. Disponibil: https://dspace.bcu-iasi.ro/static/web/viewer.html?file=https://dspace.bcu-iasi.ro/bitstream/handle/123456789/29380/Tomescu%2c%20Domnita%2c%20Onomastica%20delexicala%20romanica%20si%20romaneasca%2c%20LR%2c%202010%2c%20An.%2059%2c%20Nr.%201%2c%20p.%2089-98.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accesat: 28.05.2025].

Nota bene**:** *Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică", Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM.*